

VẬN DỤNG THI PHÁP TRUYỆN NGẮN HẬU CHIẾN CỦA NGUYỄN MINH CHÂU TRONG DẠY HỌC TÁC PHẨM “CHIẾC THUYỀN NGOÀI XA” (NGŨ VĂN 12)

NGUYỄN KIM HUNG*

Trong lịch sử văn học hiện đại, có một nhà văn ngay từ tác phẩm đầu tay “*Cửa sông*” đã gây được ấn tượng mạnh mẽ trong đời sống, bạn đọc, đó là Nguyễn Minh Châu. Từ đó, tên tuổi Nguyễn Minh Châu gắn với “*Dấu chân người lính*” viết về cuộc kháng chiến chống Mĩ vĩ đại của dân tộc, với một khát khao tìm đến “những hạt ngọc trên châu ẩn giấu trong tâm hồn người Việt Nam; gắn với hàng loạt truyện ngắn đặc sắc như “*Người đàn bà trên chuyến tàu tốc hành*”, “*Cỏ lau*”, “*Mảnh đất tình yêu*”; “*Dấu chân người lính*”, “*Mảnh trăng cuối rừng*”,... Những truyện ngắn hậu chiến của Nguyễn Minh Châu luôn mang nặng những trăn trở về số phận con người: “*Phiên chợ Giát*” với hình ảnh con bò Mai Hoa; “*Khách ở quê ra*” với những suy tư khó nói...; và đặc biệt là “*Chiếc thuyền ngoài xa*”.

Từ khi tác phẩm “*Chiếc thuyền ngoài xa*” xuất hiện trong đời sống nhà trường đã có không ít ý kiến, với nhiều cách cảm thụ, cách lí giải, cách tiếp cận khác nhau (ở cả đối tượng giáo viên và học sinh, nhà nghiên cứu trong, ngoài nhà trường).

Trong bài viết này, chúng tôi góp thêm một cách nhìn từ thi pháp truyện ngắn hậu chiến của Nguyễn Minh Châu, hi vọng việc dạy học văn bản này mang lại hiệu quả cao hơn.

1. Đôi điều về “thi pháp Nguyễn Minh Châu”

Đã có nhiều ý kiến bàn về “thi pháp Nguyễn Minh Châu”, chẳng hạn: - *Thi pháp tiểu thuyết* (qua “*Cửa sông*”; “*Dấu chân người lính*”...): người đọc dễ dàng nhận ra một không gian nghệ thuật đặc biệt với những con người giàu chất “sử thi”, có lòng yêu nước thiết tha, tràn đầy vẻ đẹp lạc quan, thông minh, trí tuệ, dí dỏm ngay trong cả những hoàn cảnh khốc liệt nhất của lịch sử; - *Thi pháp truyện ngắn kháng chiến* (qua “*Mảnh trăng cuối rừng*”, “*Những vùng trời khác nhau*”): nhà văn thể hiện tài tình, sâu sắc vẻ đẹp trong đời sống tâm hồn của người chiến sĩ cũng như thực tế khắc nghiệt và hào hùng của cuộc kháng chiến chống Mĩ cứu nước...; - *Thi pháp truyện ngắn hậu chiến* (qua “*Bên quê*”, “*Chiếc thuyền ngoài xa*”...) với những Nhĩ, người đàn bà làng chài... cùng bao tàn dư sau chiến tranh đầy khốc liệt nhưng cũng đậm chất trữ tình mà

nếu chỉ nhìn bàng quan, “nghệ sĩ” thì khó có thể cảm nhận hết được.

Nếu đi sâu vào đời sống hậu chiến thì con người thời kì ấy đang phải đương đầu với những bi kịch trầm lắng; mọi giá trị ở đây cần được nhìn nhận lại và lí giải theo những góc độ khác nhau từ số phận con người. Đây là điều mà nhà văn Nguyễn Minh Châu đã hết sức trăn trở khi còn sống qua bài phê bình “*Hãy đọc lời ai điếu cho một nền văn nghệ minh họa*”.

Có thể thấy, các tác phẩm trong thời kì hậu chiến của Nguyễn Minh Châu hay tập trung vào những “biểu tượng” (thể hiện rõ nhất ở “*Phiên chợ Giát*”, “*Chiếc thuyền ngoài xa*”...) mà không xoáy sâu vào những vấn đề gay gắt, “dữ dằn” như ở “*Lidi*” (Nguyễn Khải), “*Con chuồn chuồn nước*” (Lê Văn Hội), “*Cây táo ông Lành*” (Hoàng Cát); “*Sẹo đất*” (Ngô Văn Phú) hay “*Vành trăng khảm tang*” (Phạm Tiến Duật)... Nguyễn Minh Châu đã lí giải cuộc sống theo một cách riêng của mình. Sự lí giải ấy không dừng lại ở những lời kêu than mà là cố tìm một sự xây dựng, cứu rỗi với một sự chịu đựng trầm lắng (dù ít nhiều cũng thể hiện sự bất lực hoặc chưa lí giải được) để bạn đọc phải suy nghĩ - ví như: Bao giờ thì người đàn bà vạm vỡ được thoát khỏi nỗi đau này? Bao giờ thằng Phác sẽ thôi hận thù cha nó? ... Điều này cho thấy, “kiến trúc” tác phẩm của Nguyễn Minh Châu luôn mang tính “mở”, khơi gợi sự chiêm nghiệm, khám phá.

Bức thông điệp mà ông gửi đến cho bạn đọc ở văn học hậu chiến không hề đơn giản chút nào mà tác phẩm của ông dường như có nhiều tầng nghĩa cho nhiều tầng độc giả. Vì vậy, nếu vận dụng sâu sắc thi pháp của Nguyễn Minh Châu, người dạy rất cần một sự khơi gợi vừa hợp tác, vừa lí giải. Đặc biệt là những vấn đề người viết đặt ra không chỉ dừng lại ở câu chữ, không chỉ dừng lại ở những lời “ai điếu” như ông đã từng nói.

2. Biểu hiện thi pháp truyện ngắn hậu chiến của Nguyễn Minh Châu trong “Chiếc thuyền ngoài xa” và việc dạy học tác phẩm

* Trưởng THPT Trần Quang Khải, huyện Kinh Môn - Hải Dương

Tên tác phẩm "*Chiếc thuyền ngoài xa*" mang một biểu tượng đặc biệt; là một mảng hiện thực xa gần, cận viễn đầy chất suy tư mà người đọc phải lí giải.

1) Thi pháp truyện ngắn hậu chiến thể hiện trong tác phẩm. Toàn bộ các nhân vật của Nguyễn Minh Châu đều thể hiện trong một không gian bề bộn. Không gian khi chiếc thuyền còn ở ngoài xa thì đẹp và thơ mộng biết mấy: "*trước mặt tôi là một bức tranh mực tàu của một danh họa thời cổ. Mũi thuyền in một nét mơ hồ lòe nhòe vào bầu sương mù trắng như sữa có pha đôi chút màu hồng do ánh mặt trời chiếu vào...*". Không gian khi chiếc thuyền tới gần là hiện thực cuộc sống của con người với bao nhiêu vất vả, cơ cực: "*ngay lúc ấy chiếc thuyền đâm thẳng vào trước chỗ tôi đứng. Một người đàn ông và một người đàn bà rời chiếc thuyền. Họ phải lội qua một quãng bờ phá nước ngập đến quá đầu gối. Bất giác tôi nghe người đàn ông nói chồm lên thuyền như quát "Cứ ngồi nguyên đấy, động đậy tao giết mày đi bây giờ",... Có khi là không gian về hiện thực của một vùng chiến trường cũ "*một vùng phá ăn sâu vào đất liền, chạy quanh quất như trôn tìm giữa các thôn, ổ, chợ búa trong phạm vi hàng mấy cây số*", nơi mà "*nếu bỏ ra ngoài tầm mắt những bãi xe tăng vút lại hỏi "tháng ba bấy nhăm" bấy giờ sau gần mười năm đã bị hơi nước mặn gặm mòn và làm cho sét gỉ. Vùng phá nước có một cái gì đấy thật là phẳng lặng và tươi mát như da thịt của mùa thu đang áp vào tâm hồn anh*". Lại cũng có những không gian buổi sớm ở vùng biển và cuộc sống của người dân thu hoạch cá thật sinh động và nên thơ: "*vài ba chiếc thuyền và một cảnh đan chéo của những tấm lưới động đầy những giọt nước, mỗi mắt lưới se là một nốt nhạc trong bản hòa tấu ánh sáng và bóng tối tượng trưng cho khung cảnh bình minh là một khoảng sáng rực rỡ đến mức chói mắt, trong khoảng sáng đó sẽ hiện lên trong tầm nhìn thật xa những đường nét của thân hình một người đàn bà đang cúi lom khom, sải cánh tay thật dài về phía trước kéo tấm lưới lên khỏi mặt nước, và phía sau lưng người đàn bà, hình một ngư phủ và một đứa trẻ đứng thẳng trên đầu mũi thuyền, dùng toàn thân làm đòn bẩy nâng bổng hai chiếc gọng lưới chia thẳng lên trời*". Đây không phải là những không gian miêu tả bình thường mà đầy những mâu thuẫn, xung đột - điều mà nhiều nhà văn viết về sau chiến tranh đã thể hiện. Tuy nhiên, Nguyễn Minh Châu lại thể hiện theo cách khác, đó là một không gian đầy kịch tính với những thân phận cũng đầy kịch tính.*

Các nhân vật trong tác phẩm đều được thể hiện trong "diễn hình tâm, trạng" bên những biểu tượng.

Nhân vật người đàn bà trong "*Chiếc thuyền ngoài xa*" là hiện thân cho những mảng đời tăm tối, cơ cực vẫn còn tồn tại trong cuộc sống quanh ta. Đó là một người phụ nữ lao động lam lũ ở làng vạn chài, cả nhà sống lênh đênh trên một chiếc thuyền đánh cá. Chị không còn trẻ và chút nhan sắc của người phụ nữ đã nhanh chóng phai tàn để chỉ còn lại một thân hình xấu xí tàn tạ: "*Người đàn bà trạc ngoài bốn mươi, một thân hình quen thuộc của người đàn bà vùng biển cao lớn với những đường nét thô kệch. Mụ rỗ mặt. Khuôn mặt mệ mới sau một đêm thức trắng kéo lưới, tái ngắt và dường như đang buồn ngủ*". Nhân vật người chồng xuất hiện với "*tấm lưng rộng và cong như lưng một chiếc thuyền. Mái tóc tổ quạ. Lão đi chân hình chữ bát, bước từng bước chắc chắn, hàng lông mày cháy nắng rủ xuống hai con mắt đầy vẻ độc dữ lúc nào cũng nhìn dán vào tấm lưng áo bạc phéch và rách rưới, nửa thân ướt sũng của người đàn bà*". Các nhân vật đều ý thức rất rõ về mình trong sự bất lực, ý thức về cuộc sống chưa có lối thoát.

Có thể nói, bao trùm toàn bộ truyện ngắn này vẫn là những bức xúc, trăn trở, dằn vặt... của con người thời hậu chiến. Họ cần phải làm gì với nó để cuộc chiến tranh vừa qua thực sự có ý nghĩa với cuộc sống hiện tại và tương lai?

2) Vận dụng thi pháp Nguyễn Minh Châu vào dạy học tác phẩm "*Chiếc thuyền ngoài xa*".

Theo chúng tôi, khi dạy truyện ngắn này, GV cần khơi gợi từ những dấu hiệu thi pháp thông qua việc xây dựng hệ thống câu hỏi bám sát những dấu hiệu thi pháp. Chẳng hạn: - Giải mã thi pháp truyện ngắn từ tên của tác phẩm? - Em thử hình dung không gian hậu chiến qua diễn biến của thời gian? - Trong bước đường của cuộc đời người đàn bà vạn chài thay đổi nào làm cho em khổ tâm nhất? Sợ nhất? Xúc động nhất? - Em có tán thành cách xử sự của Phùng và Đẩu không? - Liệu thằng Phác có thay đổi không? - Bức tranh không gian hậu chiến theo em là tích cực hay tiêu cực?

Trả lời được những câu hỏi trên là bước đầu hình thành cho học sinh sự tiếp nhận đúng đắn.

3. Những ý kiến nêu trên chỉ là bước đầu tìm hiểu thi pháp, vận dụng thi pháp của Nguyễn Minh Châu theo hướng bám sát bản chất dạy học văn chương. Dù ở mức độ nào, yêu cầu này cũng rất cần được chú trọng. Tiếc rằng, việc dạy học tác phẩm này hiện nay thường đi vào khám phá cái bề ngoài, không "soi chiếu" từ nhiều phía,... nên không thể cảm nhận hết được giá trị nghệ thuật của văn bản. □

(Xem tiếp trang 50)

hoặc dự đoán các sai lầm có thể xảy ra trong các tình huống cụ thể. Khi trật tự các kí hiệu đã được thiết lập, thống nhất về cách đọc - hiểu NNTH, HS có thể sử dụng NNTH để mô tả các bước biến đổi (bằng lời) và sử dụng đúng các kí hiệu toán học vào giải toán.

4. Kết quả thực tế bước đầu cho thấy, hợp đồng học tập có nhiều cơ hội để HS rèn luyện khả năng tư duy và sử dụng NNTH. Khi các hoạt động ngôn ngữ được chú trọng đúng mức, HS được tiếp cận thường xuyên với các hợp đồng học tập sẽ góp phần nâng cao chất lượng dạy học. Trong thực tế, một số yếu tố về việc tạo lập và khai thác hoạt động ngôn ngữ trong DH toán đôi khi chưa được quan tâm mà chủ yếu vẫn tập trung vào nội dung dạy học. Mặt khác, để có thể hiểu và sử dụng đúng các thuật ngữ, kí hiệu toán học là một vấn đề không dễ dàng đối với HS. Quá trình học toán và tiếp cận NNTH của HS sẽ thuận lợi hơn nhiều nếu GV nhận thức được tầm quan trọng của hoạt động ngôn ngữ và biết cách tăng cường tổ chức hoạt động ngôn ngữ, tạo tiền đề cho HS học tốt môn Toán và các môn khoa học khác. □

(1) Hoàng Chúng. *Một số vấn đề về giảng dạy ngôn ngữ và kí hiệu toán học ở trường phổ thông cấp 2*. Vụ Giáo viên, Bộ Giáo dục, H. 1994.

(2) Hoàng Chúng. *Phương pháp dạy học toán học ở*

trường phổ thông trung học cơ sở. NXB Giáo dục, H. 1995.

(3) Nguyễn Bá Kim. "Hoạt động của học sinh trong dạy học Toán". Tạp chí *Khoa học giáo dục*, số 85/2012.

(4) Dự án Việt - Bỉ, Bộ GD-ĐT. *Dạy và học tích cực, một số phương pháp và kĩ thuật dạy học*. NXB Đại học sư phạm, H. 2010.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Bá Kim. *Phương pháp dạy học môn Toán*. NXB Đại học sư phạm, H. 2009.

2. Vũ Thị Bình. "Hoạt động ngôn ngữ của học sinh trong dạy học môn Toán cấp trung học cơ sở ở tỉnh Lào Cai". Tạp chí *Giáo dục*, số 294/2012.

3. *Toán 6*. NXB Giáo dục Việt Nam, H. 2011.

SUMMARY

The high attention to the teaching language activities in mathematics is an important factor to improve the quality of math and language skills training for students. This article introduces the language elements exploited through a learning contract for math of grade 6th, which, at the same time, can be ensuring the content of learning mathematics and creating opportunities for students to use mathematical notation language to express and settle the way for them to improve the mathematical knowledge.

Vận dụng thi pháp truyện ngắn...

(Tiếp theo trang 37)

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Viết Chữ. *Phương pháp dạy học tác phẩm văn chương trong nhà trường theo loại thể*. NXB Giáo dục, H. 2008.

2. Nguyễn Lâm Điền - Trần Văn Minh. *Đổi mới của văn học Việt Nam sau 1975*. NXB Văn Học, 2005.

3. Nguyễn Trọng Hoàn (tuyển chọn). Nguyễn Minh Châu - về tác giả tác phẩm (tái bản lần 2, chỉnh lí bổ sung). NXB Giáo dục, H. 2007.

4. Nguyễn Văn Long. *Văn học Việt Nam trong thời đại mới* (tái bản lần thứ 1). NXB Giáo dục, H. 2003.

5. Dương Phong (tuyển chọn). Nguyễn Minh Châu tuyển tập. NXB Giáo dục Việt Nam, H. 2012.

SUMMARY

Teaching "Chiec thuyen ngoai xa" by writer Nguyen Minh Chau is far away from the post war short stories' versification of the writer. Therefore, it is quite probably sour after walking away from the deep essence of the work. In this article/writing the first step towards the implementation measures post-war short stories' versification by writer Nguyen Minh Chau on teaching "Chiec thuyen ngoai xa".

Sử dụng thí nghiệm tương tác...

(Tiếp theo trang 54)

trong tổ chức hoạt động nhận thức vật lí tích cực, tự chủ và sáng tạo. NXB Đại học sư phạm, H. 2007.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Đức Thâm - Nguyễn Ngọc Hưng. *Tổ chức hoạt động nhận thức cho học sinh trong dạy học Vật lí*. NXB Đại học quốc gia, H. 1999.

SUMMARY

An interactive experiments on the screen is a physical experiment, allows students to interact with study objects on a computer screen, thereby altering the studied subjects by the purposes and procedures of the individual self-study and get the respective results. To be able to teach the lesson "The motion of a thrown object" (Physics 10-grade, Advanced) by the way of teaching the physics learning as physics researching, we have developed an interactive experiment on the screen of motion of a thrown basket ball. This paper presents the development and the use of the experiment to teach the physics learning as physics researching.